

Kıtaplar Adası

M. SADIK ASLANKARA

“Bizim Köy”den “Katuna”ya Öğretmenlerimiz

Kaldı mı o eski öğretmenlerden? Kallanları da silinip gittiğinde hiç yaşamamış gibi mi olacağız peki bu gerçekliği? Öğretmenlerin, toplumsal dönüşümlerde aldığı rol, üstlendiği sorumluluk, yerine getirdiği işlev nasıl unutulabilir peki, nasıl? Gözler önünde bir bir yitip giderken onlar, meslek üyesi insanların bu doğrultuda geçmişten günümüze hiçbir iş yapmamış oldukları düşünülebilir mi?... Nitekim son yüzyıl içinde toplumsal, siyasal yaşamımızda ciddi öncülükler üstlendi öğretmenler. Hele cumhuriyet devrimleriyle Anadolu aydınlanmasının atardamarla taşınan kan gibi canlılığını yitirmeksizin yurdun en ücra köşelerine dek aktarılıp yaygınlık kazanmasında, yanı sıra devletin çağdaşlık ilkesine ayak uydurmasında, demokrasinin köklenip buna işlerlik kazandırılmasında, siyasal erkin hizaya sokulmasında “devrim öğretmenleri” olarak hep öncülük yaptı onlar... Öğretmenler gençlerden, işçilerden, hatta imamlarla subaylardan, öteki mesleklerin üyelerinden çok daha fazla öne atıldı toplum içinde...

Osmanlı'nın son döneminde etkin olmaya koyulan muallime ile muallimlerden cumhuriyetin ilk yıllarındaki eğitimciler, Hasan Ali Yücel'in Köy Enstitüsü çıkışlı öğretmenlerinden aydınlanmacı, örgütçü, direnen öğretmenlere onlarca yıl boyunca idealleri yönünde yaşamaya çabalayanların çoğunluğu nu ne yalan söylemeli, biraz da onlar oluşturdu...

Peki, yazınımıza ne ölçüde, nasıl yansıyor dersiniz öğretmenlik mesleği? Birer karakter olarak öyküde, romanda nasıl yer tutuyor öğretmenlerimiz? Kuşkusuz edebiyatımızda, romanda öyküde, şiirde oyunda sürüp gidiyor öğretmenin yeri, sürecek de... Ancak, bu yazınsal yer tutuş, toplumsal yaşam içindeki konumu bağlamında öğretmenle örtüşme gösteriyor mu? Yazınımızın öğretmenleri, toplumsal yaşam içinde tanıdığımız öğretmenleri birbirer simgeleyebiliyor mu, yazınsal karakter olarak öğretmenlerle yaşamdaki öğretmenler birbirini olumlu yönde üretiyor mu?

Bu alanda farklı konu başlıkları altında yazınsal, yazınbilimsel, toplumbilimsel vb. açılardan karşılaştırmalı çalışmalar yapılabilir keşke. “Kıtaplar Adası”nda aralıklarla da olsa, yeniden yeniden eğiliyoruz konuya... Öğretmenlerin, on yıllar içinde romanlarımızda yer alırları, birbirine ulanan değişimleri yönünde notlar çıkarmaya, kimi vargılara ulaşmaya çabalyorum...

Neden peki? Çünkü bunun da bir biçimde gösterge olacağına inanıyorum yazınımızda, ondan.

ÖĞRETMENE DIŞTAN BAKIŞ, İÇERİDEN BAKIŞ...

Bu kez iki öğretmen yazarın, kendi öğretmenlik yaşamından kalkarak kurdukları yapıtları almak istiyorum odağa: Mahmut Makal'ın **Bizim Köy** (1950) adlı anlatısıyla Osman Şahin'in **Katuna'da Dokuz Ay** (Güneşiği, 2009) başlıklı romanını... Yapıtlardaki öğretmenlerden kalkarak, bu karakterler odağında kurulan anlatı-roman evrenlerini birlikte değerlendirelim...

Kitapların ilk yayımlanışı açısından ikisi arasında neredeyse altmış yıl var, ancak roman zamanları açısından süre daha kısa... Mahmut Makal, **Bizim Köy**'de 1940'ların sonlarına doğru öğretmenlik yaptığı köyle kendi köyünü, Osman Şahin ise yirmi yıl sonrasını, 1960'ların sonlarında (1966-67) kahramanı Selma'nın öğretmenlik yaptığı Katuna'yı anlatıyor...

Makal'ın, **Bizim Köy**'ü tam bir gerçekçi rapor olarak sığağına kalemeye aldığı, Şahin'in öğretmenlik yaşantısını kırk yıl kadar sonra dönüştürümlere uğratarak roman kalıbı içinde ortaya koyduğunu düşünebiliriz...

Ancak bugüne dek okuduğum romanlarda, yazarın öğretmen oluşuna ya da öğretmenlikle ilgisinin bulunmayışına göre öğretmenlerin farklı temelde yapıldığını gözliyorum. Öğretmen yazarların öğretmen kahramanlarıyla öğretmenlik yapmamış yazarların öğretmen kahramanları birbirinden tamamen ayrıyor diyebilirim. Bir biçimde, yedek de olsa öğretmenlik yapmış yazarlar bile öğretmeni karakter olarak yapılandırmada daha başarılı. Böyle bir deneyimi bulunmayan yazarlar, öğretmeni karakter olarak yapılandırmada güçlük çekiyor, bu nedenle tipikleştirerek yansıtıyor öğretmeni.

Bu, roman ya da anlatıda gerçeklik duygusunu zayıflatmakla kalmıyor, yanlış imge uyanmasına da yol açıyor aynı zamanda. Öğretmen, bir rol olarak figüran gibi kalabilir elbette, ama ona, toplumsal rollerini bilerek davranmak zorunda bir yazar... Yaşamda tanıklığı yaptığı öğretmen, dershanede para kazanan, pazarlamaçılık, spekülasyon yapan, ticaret erbabı arasında hatırı sayılır yeri olan, borsayı izleyen biri olabilir. Ama yine de hekimden nasıl hekimlik beklenirse öğretmen-

den de bu yönde etkinlik göstermesi beklenecektir... Nice olumsuzluğa batmış da olsa öğretmen, böyle bu...

Ancak öğretmen yazarların, kendi birikimlerinden değerlerinden kalkarak kahramanlarını yüceltmelelerinin de anlatıya bir o kadar olumsuzluk yüklediğini vurgulamadan geçmeyeyim... Demem o ki öğretmen yazar, yarattığı öğretmeni dönüştürürken onda özlemlerini, düşlerini yansıtmak isterken karakterini zedeleyebiliyor, sonuçta öğretmen karakter olmaktan çıkıp yazarın kendisine, ötesinde düşüncelerini aktardığı kuklaya dönüşüyor...

Bu açıdan bakıldığında gerek Mahmut Makal **Bizim Köy**'de, gerekse Osman Şahin, **Katuna'da Dokuz Ay**'da öğretmenlerini karakter olarak kurdukları evrene yerleştirirken içtenlikleri, yarıkları gerçekten duygusuyla dikkati çekiyor denebilir...

ÖĞRETMEN YAZARDAN ÖĞRETMEN KARAKTER...

Makal, kendi köyüyle, “on saat çeken” öğretmenlik yaptığı komşu köyü bir arada anlatıyor. Genç öğretmen karakteri de yirmilerindeki kendisi: “Mamıdefendi”.

Şöyle diyor yazar, kitabın bir yerinde: “Bu notları sebze tarlasında bağ bellerken, güneş sıkıp ter çıkarırken yazıyorum.” (Varlık, yedinci basım, 1961, 27) O halde Makal'ın yapıtı, bir açıdan bir öğretmenin güncesi ya da köy notları gibi de alınabilir. Nitekim bunların kitaplaşmadan önce Varlık dergisinde “Köy Notları” biçiminde yayımlandığı anımsanabilir. (62) Bunları kaleme alma gerekçesini şöyle dillendiriyor Makal: “Bir el dürtüklüyor içimden. Her gördüğüm insan, hayvan, eşya sanki ‘beni dile getir’ diye sesleniyor bana. Anadolu'nun bilinmeyen köyünü anlatmak istiyorum.” (67)

Ancak okunduğunda günlük veya not düzeneğinin çok üzerinde bütünsel, özgün bir anlatıyla karşı karşıya olduğumuz görülebilir. O halde yapıtın, yazınsal açıdan yine de “anlatı” bağlamında alınması gerekiyor. Makal'ın, Mamıdefendi'yi karakter olarak yapılandırmayı enikonu başardığı da öne sürülebilir bu arada.

Şahin ise aynı okulu bitirip güneydoğunun aynı köyüne öğretmen olarak atanan, hepsi de on yedi yaşında (11) beş kızı alıyor romanında. Ancak romanın anlatıcısı içlerinden biri; Selma.

Ne var ki yazar, Selma'yı da ötekileri de karaktere dönüştürmeden öylece bırakıyor denebilir. Biz bu genç öğretmenleri, Mardin'in Katuna Köyünde yaşananlarabakarak bu perdenin arasından, bunlar olarak verdikçe tanıyabiliyoruz ancak. Çizgisel kaldıkları söylenemez belki, ama tiplasmekten de kurtulmaları ne yazık ki kişiler. Oysa okur onları kendi iç dünyaları, çatışmalarıyla, birbirleriyle, köylülerle ilişkiler içinde tanımayı ister haklı olarak. Doğrusu bu yönde kişilerin oldukça sili kaldığı savlanabilir.

Kişilerin yaşayan bireylere dönüşemeyişi, yazarın bir genç kızın ağzından özöyküsel anlatımla romanı sürdürmesindeki güçlükten de kaynaklanıyor olabilir.

Ancak Osman Şahin'in elinde öğretmenlerin kesinlikle karikatüre dönüşmediğini söyleyebiliriz. Mamıdefendi ile Selma ve arkadaşları arasında önemli farklar gözleniyor. Yaşları birbirlerine çok yakın olsalar da Makal'ın Mamıdefendi'si köylülerle ilişkisinde ön-

ceden herhangi hesap yapmaksızın nahif biçimde, bütün içtenliğiyle olduğu gibi ortaya atılıp öne çıkan biri. Bu durum onu zaman zaman güç durumlara da düşürüyor. Örneğin hafızla çatışmasında bu yanı açıkça gözlenebiliyor onun. Selma'yla arkadaşları ise ilişkilerinde çok dikkatli, aralarında önceden konuyu tartışıp buna göre davranıyorlar neredeyse. Örneğin Şeyh Pulan'a karşı çıkmıyorlar, onunla tartışmıyorlar, hatta Katuna için yaptıklarından ötürü övgüsünü de alıyorlar onun. Ama göz koyduğu on beşlik genç kıza, sevgiliyle birlikte şeyhin elinden kurtarıp bir açıdan ondan öç de alıyorlar.

ÖĞRETMENİN DOĞUSU, BATISI...

Mahmut Makal, **Bizim Köy**'e şu satırlarla giriyor: “Doğunun adı çıkmış. Burası Anadolu'nun göbeği sayılır. Çektiklerimize bakıyorum da acaba Doğu'dakilerin durumu daha kötü olabilir mi diye tüylerim ürperiyor.”

Ne ki Şahin'in beş genç öğretmeni, aradan yirmi yıl geçse de farklı bir durumla karşılaşmış değillerdir: “Günümüzün seksen, yüz yıl gerisine düşmüş gibi hissetmeye başlamıştık kendimizi.” (24) Selma, eski günleri de anımsar: “Adana Yatılı Kız Öğretmen Okulu'ndayken, aklımız bir karış havadaydı. Ekmek elden, su göldendi. Dünyanın merkezi sanırdık kendimizi. Tatlı düşler kurar, tasarlardık. Ama şimdi ayağımız yere basıyor, karşılaştığımız acı gerçek, bizi sarsıyordu.”

İçlerinden birinin babası kızları köye bırakıp dönecekken şöyle diyecektir: “Birbirinize sahip olun! Çektığınız bu rezilliğin hakkını verin! Vatana millete yararlı olun!” (27)

Şahin, Katuna'da evlerin önüne hela yapmak için beş genç öğretmenin verdiği savaşı anlatırken Makal bu konuya şöyle bir değinip geçiyor yalnızca. O, daha çok çocuk ölümleri, öteki sağlık sorunları üzerinde duruyor. Yeri geliyor çocukları tek tek kendi elleriyle temizliyor. Selma'yla arkadaşları da Katuna'daki çocukların, kadınların sağlığıyla ilgileniyor elbette, ama ilçeye ilişkiler kurarak, köydeki jandarma karakolunun desteğini alarak bunu başarıyor. Örneğin çocukların uyuz hastalığından kurtulması için ellerinden gelen çabayı harcıyorlar, ama çocukların temizliğini annelerine bırakıyorlar yine de.

Bu çerçevede Mamıdefendi, can alıcı onca davranışına karşın başanlı olamıyor, ama Selma'yla arkadaşlarının ardından köylüler “Beş Kardeşler Anıtı” diyor.

Mahmut Makal, alaysamalı anlatımını, yapıtın tümüne yayarak bundan yararlanıyor. Köylülerin yaşadığı acı karşısında, okurun bir ölçüde yabancılaşarak konuya soğukkanlı yaklaşımını sağlıyor bu. Şahin, yapıtında yalnızca şeyhi anlattığı bölümde yararlanıyor alaysamadan. Şeyh olgusu Makal'da da yer alıyor: “Bizim toprakta tam anlamıyla bir şeyh salgını var.” (70) Makal, 1946'dan sonra başlayan, giderek yayılan gerici girişimlerin de tanıklığını yapıyor köylüler arasında. İmamlarla hafızların öğretmen karşısındaki gücünün yükselişini gözliyor. Kendini, soğukkanlılıkla sakinleştirmeye çabıyor: “... Atatürk devrimlerinin öncüsün sen bu köyde.” (78)

Köylüler, sözelimi “ilkokullarda din dersleri konulduğunu ve bu ders için bir kitap çıktığını” (94) öğretmenden önce duyuyor. Mamıdefendi, yapıtlarının ardından şu notu düşecektir çaresizlik içinde: “Ve kara kuvvet koşar adımlarla yolunda yürüyordu. Kimsenin haberi yoktu bundan, kimsenin umurunda değildi.” (81)

Osman Şahin'in **Katuna'da Dokuz Ay** adlı yapıtını ise Güneydoğu'ya dönük düşünce üretkenlerin de okuması gerekiyor.

İşte son altmış yıldan anlatıya, romana girmiş iki öğretmen, iki yurtseverlik örneği size... ■

